

տապալտել էին զանազան պատիժներ տալով — գլխացաւ, աչքացաւ, փորացաւ, ոտնացաւ, ականջացաւ և այլն... այսօր զարնէլէյ պատանիներ միջնորդութեամբ ներողութիւն են շնորհում, որոնց համար հիւանդի տիրուհի — պատանիները խորքիններ ուսած «Սուրբ Գէորգը ողորմած կենայ, դիմաւորեալ տայ...» ասելով խաչի — սէրն են շնորհում գիւղերի մէջ իւրաքանչիւր անից մի — մի բուռը ցորեն կամ ալ իւր ժողովում... Ահա երեւում են մեզ գանից մօտիկ լեռներէի գաւի և վայրերում կարմիրաշորի հարսները, որոնք մի — մի չալ — կարմիրի արջաղաղ ձեռքերով ձգլաղաններով, քափ — քրտնաբերում մտած. Դովալ խաչը ուսում են գնում... Հետեւի նորանց և կը տեսնես, որ երբ որ հասան աւերակ դարձած խաչի գուռը, սկսեցին չոք — չոք կամ ոտարորիկ պտտել նորա շուրջը երեք անգամ, իսկ վերադառնալիս կանաչ — կարմիր թերթի են կապում մի անձեքաշոր արած թփի ճիւղերից երեք անգամ կրկնելով. «Թէկս ան, ցաւս ան, չոքս տան, Գօգլաթ խաչին բարեկամ դաւ...»

Գիւղերի գիւմացի կանաչ դաշտերում երեւում են ծաղիկները քաղցր հոտից կըշտացած աղջիկներ, որոնք ուրախ — ուրախ պահուկ «պահուկ — պահուկ, իմ քարը պահուկ» են խաղ անում... մի ուրիշ կողմում — էլ չորհարի տղայները մին — մին կանաչաբուրդ արած «գոռնա — գոռնա» են խաղ անում «Թիմ — Թիմ», վեր — վեր... անելով. Բայց աւելի դերձիցի են տեսնել, երբ սորանք խաղը վերջացնում են, միմ — նմառնալով մի — մին մէջքի կամաց ձեռքով խփում են իմ մօր փայլած ասելով ու մանկան երգեր ասելով ցրվում են իրենց տները...

Այժմ թողնելով այդ մանկական խաղերը, տեսնենք թէ մեր գիւղացիները որպէս են գութանաւարութեան հետ խաղ անում...

Ասած եթէ որ ուղեւոր մեր էս քրտնաբեր ու քարափներին էլ ցորեն կը շինի — տեսնում ես, ասաց գիւղացին, ու ջերմեւանդութեամբ սարքին գութանը դէպի դաշտերը քշեց... Այնուհետեւ ութ տասը լծանի ծանրաշարժ գութանների ծլվտոցը, հոտաղիւրի ու մաճկանի թաղցը երգերը աւելի են կենաց տալիս կանաչ դաշտերին, որտեղ, մի կստըլ, թափառում էր մի տեսակ ընկերակցական ներդաշնակցութիւն... Լուսմ են հօտաղների մայր մաճկանը արտաշարժ դարձրել.

«Մաճկան մաճկան, գութանը ընկաճին, իմ էրված արտին մշտմ չգրին...
Մարի արեք էն հարսին, աղբի կտրին.
Հէ, հա, հօ»:

«Գլխահայ վերկնող,
Կարմիր բաց անող,
Ու սիրուն երեխով,
Աղբուրը գնացող,
Հարսին եմ աւել...
«Գնում» ա գնում իրար տալով.
Կտորիկ տիրուր տալով,

*) Այդ տեսակ մանկական խաղի անուններ մեր գիւղացիք շատ ունին. օրինակ. ճուռ — ճուռ, խաչ — մեկնակի, բոլորիկով, ինկալանի, պլոր — պալի, սարի չորանի, չորան ուլալի, ջուխտ — փանդի, ջուխտ — կենտի, կենտաճուտի, ճիւղ — ճիւղ, վաղ — վաղիկ, օխտը չփի, ըլ — ըլաւորիկ, հարսի — հարսի, զիլ — հարսի, կատ — ուր — կատուի, քար — քարի, հորան — հորանի, շնաղաղի, ծափ — ծափիկ, դալաքափոսի, ծիւ — ծիւլիկ, զանդի — զանդի, բարսմաքարի, թիթեւ մաղի, ճորթի մաղի, փափախ — քովի, զարան — զարանի, հարամուլի, կակարէնքի, տափկուքի, լալան — լալանի, լալակ — լալակի, ուլալի փա — փալի, գոմաքովի, պուպուկ — պուպուկի, հո — թան — թանի, զնալքովի, քարաքովի, կենտափէ — տի, կարպետալախի, կոպալ — կոպալի, զիլ — չորանի, բաղ — բաղանի, թիւ — թիւ, մալալալալ, բիրան — բիրանի, չվան — չվանի, պուլ — պուլ, զօի և այլն և այլն... Եթէ հանգամանքներ տեսնենք, մենք մտադիր ենք հաւաքել այսպիսի գիւղական բառեր և իրենց բացատրութիւններով մի փոքրիկ գրքիկ կազմել:

Ձէյրանի պէս խլիւղաւորով.
Հասած . . . հաշիւով...
«Հաշու» ա շէլա.
Իոյն ա վիւա,
Աչքերը չալ ա,
Ձէն ավէք, ձեզ մտաղ,
Ին ում լալա ա...
«Վար արա, գութան ջան,
Թէլու, շմալ գոմէլ ջան.
Ձեր ուսին մտաղ ընկեք,
Քաշեք քաշակ անկեք... քաշէ, քաշէ»
Ահա, սիրելիս, այս տեսակ երգեր աւելով, բարձրաձայն չլարովներ» տալով օրեր են միմանցում և մեր գութանաւորները իսկ երկրորդ տեսնում են «չան» գրութեամբ. հոգի երեսը իր գետափթիթի կանաչութիւնից զգլիւ — սեւացել է:

Ա. Սարաւանայ
ՅԱՐԳՈՅ ԽՄԻԱԳԻՐ

Մեր Գարգանս գաւառում այսօր զբոսնում է գիւղերից հեռու երեք անտառ — որոնք են, Չարեք, Կաղնիք և Թարգմանչաց անտառները: Այս անտառների խորքանիւրի մէջ ապրում է մի — մի վարդապետ մի քանի փոքրաւորներով և, կարելի է ասել, նիւթական կողմից բաւականին ապահով են... բայց չլիւրտեղ լինել պատճառը, որ դորանց մէջ եղբայրներ — թեան սուրբ սկզբունքը շատ քիչ է նշկատուում... մեզ ասուել զարմացք է պատճառում այն բանը, որ մեր վեր, հայերը իրենց յանձնած վանքում չեն ցանկանում ուրիշ, բոլորովին անձար վարդապետի ընդունել կրթութեան միջոցով: Ինչո՞ւ թերեւ Յարգանս վարդապետ Մարտիրոսն, որ քառասուն ու եօթն տարեց աւելի վարդապետութեամբ է պարապել, այսօր իր չարիքներում անտառային էրեւթի ու մունիթի» տակ ապրում է զողդոջով... իսկ մեր յիշած վանական հայր սուրբը արհամարհանելով են նայում դէպի նա, պատճառ բերելով, որ նա գաւառակալ է, չի կարող ոչ պատարապ մատուցանել և ոչ գիւղերից գլխիւ — գլխիւ, ժողովը անել... Այժմ հարցնում ենք մեր հայր սուրբին, էլ — լինու համար են այժմեան դոյութիւն ունեցող անապատները, որ մի աղջկային դործի, ուսումնաւորների երեք չեն օգնում, աղքատներն չեն ողորում, ճանապարհորդներին չեն հիւրասիրում, ծերունիներին սիրով չեն պահպանում, տառապելից օգնութեան ձեռք չեն կառնում և այլն և այլն...
Վերջապէս մենք յուսով ենք, որ Գանձակու հոգեւոր կառավարութիւնը իւր անապատ ուղարկութիւնը դարձնելու է ծերունի վարդապետ Մարտիրոսների այժմեան անապատով վերանի վերայ և բարեհաճելու է կարգել նորան միտքան օրէ իցէ մի վանքում:

Մ արտ.
Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

Աղքատներ պապօւ Ղարսից 7 Հարիւր հոգի լեռնական ձիաւորներ ցրուել են. Ղարս քաղաքի բնակիչները պահանջում են, որ Տաճիկ զօրքերը դաշտը դուրս դնան:

Գեներալ ատիւտանդ Լորիս-Մելիքովը 30-ին ապրիլի հետեւակ և հեծեալ զօրաբաժիններով դուրս գալով Զայսի բանակից բանակ գցեց Խոկիսկեար գիւղում:

Գեներալ Կոմարովը մի հետեւակ և մի հեծեալ գնդերով ու հրազենով անում է հետախուզութիւն Ղարսի հիւսիսային կողմում: Տաճիկները առաջ են խըրկում հետեւակ զօրքեր և հեծեալ զօրք, որ ի զուր աշխատ եղաւ Ռուս զօրքերը խաբելով ենթարկել բերդի թնդանօթների հարուածներին: Այս հետախուզութեան ժամանակ աւար տառնում են Ռուս զօրքերը տաւար և 220 ոչխար:

Գեներալ Լորիս-Մելիքովը չըջապատել է Արտաշանը, խզելով սորակապակցութիւնը Ղարսի հետ. խզած է նոյնպէս և Հեռագրական թելը Արտաշանի և Օւտիի մէջ:

Ամսոյս 4-ին առաւօտեան 8 ժամին սկսվում է Արտաշանի ամրութեանց ռմբակոծումն 44 մեծ թնդանօթներից: Թնդանօթ թափութիւնն երկու կողմից էլ շարունակվեցաւ վեց ժամ: Կէսօրից յետ մի ժամին սկսան յարձակումն գլխաւոր Գեւեալերդի մարտկոցի վերայ մի և նոյն ժամանակ թէ գեներալ Լորիս-Մելիքովի զօրաբաժինը հարակից և թէ գեներալ Գեվեալինը հիւսիսից: Տաճիկները յամառութեամբ պաշտպանվում էին. բայց ի վերջոյ ստիպվեցան փախչել: Մարտկոցը բռնեց Էլիսաւետապոլի գունդը, որ առաւ ամրացրած բանակն ու ամրոցը: Նրան օգնեցին Երեւանի և Բաքուի զինվորները:

Յաղթութեան նշաններն են իննը թնդանօթ, նշանաւոր քանակութեամբ վառօդ և գնդակ, փամփուշտ և գերիներ: Ռուսաց կորուստը 100-ից պակաս են թէ սպանած և թէ վիրաւորած:

Երեւանի զօրախումբը 28-ին և 29-ին անում է հետախուզութիւնը գանազան կողմերում, առաւելապէս դէպի Վանի ճանապարհն և Ալա — Դաղի միւս կողմում: Երեւանի զօրախումբի առաջապահները բռնել են Սուրբ Յովհաննէս վանքը: Շրջակայ գիւղերի բնակիչները Գրգերը յայտնում են հնազանդութիւն:

Օգոստոսի 4-ին Երկու առաջապահ խումբերը, որոնց Մուխա — Լատաւէից առաջ էր խրկել գեներալ Օկոբ-ժիւն, երկարատեւ և յամառ դիմադրութիւնից յետ թշնամեաց կողմից առան յարձակմամբ աւուր մարտկոցը Խուց — Ուբանի լեռների վերայ: Ռուսաց կողմից սպանվել են 12 զինուոր և վիրաւորներ են 9 սպաներ և 407 հասարակ զինուոր:

Գանուբի ավերումն էլ դեռ մի նշանաւոր դործ եղած չէ այս վերջին օրերը: Ինչպէս ասում են Ռուս զօրքերը պատրաստվում են անցնելու գետն և Տաճիկ նաւատորմից ռմբակոծում է գետի ձախ ափի քաղաքները Բայազետի, Սյունիցի և այլն: Բայազետի վրա ռմբակոծութեան ժամանակ 29-ին ապրիլի մի Տաճիկ եռակայմ դրահաւոր նաւ օդն է բարձրանում. որովհետեւ Ռուսաց մի գունդ ընկնում է նորա վառօդի պաշարանը: Այս նաւի կտրտվելից կորնչում են երկու հարիւր հոգի, որոնցից միայն մէկին կարողանում են ազատել:

Ամսոյս 3-ին լինում էր պատերազմ Գորբուշայի մօտ, ուր հասել էր Ռուս զօրաց խումբը որ բաղկացած է հետեւակ, ձիաւոր և հրազենի զինուորներից, անցնելով Գանուբը Պոլսալի մօտ:

Տաճիկական նաւատորմից շարունակ չըջում է Սեւ ծովի փերում և ռմբակոծում ծովեղբեայ տեղերը: Ապրիլի 30-ին Գուգաւաւը ռմբակոծելից և այլքից յետ, ցամաքը դուրս է բերում 2 հազար հոգի: Այս զօրքը բաղկացած է Տաճիկատան տեղափոխված լեռնականներից:

Ամսոյս 2-ին Տաճիկաց 6 նաւեր ռմբակոծում են Սուխում և այլրում ու զօրք ցամաք դուրս բերում: Ռուս զօրքերը ցրվում են նրանց: Քաղաքի փողոցներում մնում են թշնամեաց շատ դիակներ, իսկ Ռուսաց կողմից ոչ սպանած կայ և ոչ էլ վիրաւորված. միայն վեց կողակ անյայտացած են:

Համանշում գտնվող անգղիական նաւատորմից կ'ուղևորվի դէպի Մալտա և գեներալ Սիմոնը նշանակվել է սպարապետ այն զօրքերի, որոնք, եթէ հարկը կ'ապահանջէ, պիտի խրկվին արևելք:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ
Կ. Պոլսից անգղիական լրագրողներին հաղորդում են, որ Տունիսի Բէյը Սուլտանի կարգադրութեան յանձնում է 18,000 հետեւակ զօրք և 5000 նուսիկայի յարուժի, այն պայմանով որ նոցա տեղափոխութիւնը լինի ի հաշիւ Բարձրագոյն Դրան և մասամբ սա հօգայ և զօրաց զգեստն ու դէքը:

Անգղիական Daily News լրագրին հաղորդում են Գալակից, որ Իսնդին արդէն սկսել են տարեկանը գցել այն կէտի վերաւ տեղերը, ուր մտադիր են Գանուբի վերայ կամուրջ շինելու:

Գերմանական լրագրողները հաղորդում են, որ Պարսկաստանում, Ինչոտում և Իւսրիզում, իրենք թէ երեւել է ժանտախտ (չումա) և Ռուսաց կառավարութիւնը կարգադրութիւն արել է բարձրովին կարկուտ համար կապակցութիւնն այն կէտերի հետ:

Ռուսաց թիւ Pol. Corr. լրագրին հաղորդած լին նայելով, Ռուսաց կառավարութեան հաճիկ զօրաց թիւը ստուարացել է Ամորիցի և Միջագետքի եկած երկու զօրաբաժիններով (գիւլիզայ), Պաշտաի զօրքը կենդրոնանում է Սոֆիայի և Ֆիլիպպոպոլի մէջ: Այսպէս կազմվում է պատերազմի զօրք 28 բաւալիւններից, Ինչպէս երեւում է Տաճիկ զօրախումբը մտադիր են Ռուսաց դէմ կանգնանել գոնէ 150,000 զօրք: Վերջին օրերը Շուրայի մօտ ամրացրած բանակում տեղաւորվող զօրախումբը (կորպուս) ստացաւ նոր յաւելում և պահեստի զօրքը ներկայումս 40,000 է: Շուրայի և այս քաղաքին մօտիկ եղող Բալանան լեռների կիճերի ամրոցները բոլորովին պարաստ են: Այժմ պարագայած են նրանց ծառք թնդանօթներով զինաւորելով:

Լուր է տարածւում, որ Չարեքայ անապատի մօտ ձորերում մի քանի աւազակներ են պտտում թէ վանքին և թէ նորա սակաւաթիւ միաբանութեանը վնասելու ղեկաւորութեամբ, Այս բանի վերայ Գանձակու գաւառապետի ուղարկութիւնը դարձնում ենք:

Պ. Լուի Ալլոմը Թիֆլիզի քաղաքային վարչութեան հետ պայմանաւորվելով կապվել է ըրանուր քաղաքի փողոցներում չըջող շներին և նրանց տանել իւր վարձած ինկալանը (Շան թաղում № 46 տունը) ոչնչացնելու: Լուսից չեն շներին նա կ'ապէս երեք օր կամ աւելի և եթէ նոցա տերերը կամանան յետ ստանալ իրանց շներին պէտք է վճարեն պ. Լուի Ալլոմին նոցա կերակրելու ծախքը:

Ապրիլի 20-ին երկրորդան Շուրում բաւական նշանաւոր հրդէս է եղել Թուրքերի բազարում, երեսունի չափ խանութներ և մի քանի հողի այրվել են: Վնասը նշանաւոր է: Քաղաքը չուրի Գրաշէ մեքենաներ, ուստի և այսպիսի դժբաղդ դէպքերում կարեւոր օգնութիւն հասցնելն անհրաժեշտ է լինում:

Երեւանի նաւանապարհը հեռագրով հաղորդում է Նորին Կայսերական Բարձրութեան Կալկասեան փոխարքային. Ապրիլի 30-ին 11 ժամին կէսօրից առաջ Երեւանի քաղաքում պատանեացա կռիւ Գանձակի զինուորների և Հայ տեղական վաճառականների մէջ: Այս կռիւն մասնակցեցին և տեղական մասնաւորակները: Կռիւի հետեանք էր վիրաւորում, ապրանքի յափշտակումն և մի ձիաւոր — ծառք Ռուսիա — նութիւնը ոչնչ վարաց անել: Տեղական բաւալիւնի մի մասնի և կողակների ներկայութիւնը, իմ (նաւանապարհի) մասնակցութեամբ վերջ դրեց անկարգութեան, առանց դէպք գործ դնելու: Նոյն օրվան դիւրիւմս 10 ժամին հեռագիրը աւելացնում է: Վիրաւորվածները 15 հոգի են, որոնց մէջ կան երկու պատանաստարներ, մի զինուոր (թեթև կերպով) և երկու կամաւոր զինուորներ: Սրանցից միւր մեռած է, Գունդը քաղաքից հեռացաւ և գտնվում է այժմ եօթն վիրատ հեռու:

Թիֆլիզում բարձր գետակարգի կանաչ կաղմու են ընկերութիւն պատերազմող զօրաց համար սպիտակեղէն և մանաւանդ զգլգլած քաթան և փաթեթներ պատրաստելու:

Խ ու ռ ա գ ի Ր Պ. ՍՄԻՐՆՈՒՆԵՑ
Հ ռ ա տ ա ռ ա կ ի չ Հ. ԵՆՖԱՆԱՃԱՆՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԹԻՖԼԻԶԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԲՈՒԺԱՐԱՆԻ
Ազատ գեղատուն
Կապալաւ առած Ֆերդինանդ Հէյնից
Գտնվում է Գորվիսկի Պրոսպեկտի վերայ պ. Գրիգոր Թամաշիլի տանը, որ երկրորդ առնն է զինուորական նախնադասական գաւառանից:
Այս նոր գիւղանից գեղալիւսաւորութիւնը սկսվել է Ապրիլի 30-ից, որոյ մասին պատիւ ունիմ յայտնելու ի գիտութիւն հասարակաց:
Պրովիզոր Ֆերդինանդ Հէյնի: